

הרב יהושע י' נויבירט
הרב מנשה קליין (הקטן)
הרב ישראל רוזן

בדיקות דם בשבת לחולי סכרת – שו"ת

הרב ישראל רוזן נתבקש לבדוק ולחוות דעה בקשר לשימוש בשבת במכשירים השונים המצויים בשוק לבדיקת סוכר. הפנייה היתה למכון 'צומת', במסגרת פעילותו ההלכתית-טכנית במוסדות הרפואה ובקרב הציבור הרחב.

עילת הפנייה היתה שיווק מכשיר חדש לבדיקת סוכר, הזקוק לכמות דם פחותה יותר מאשר במכשירים ה'זתיקים'. דא עקא, מכשיר זה יקר יותר. השאלה שאליה נזקק היא האם יש עדיפות הלכתית מובהקת למכשיר החדש, והאם עד כדי חיוב לרכשו? שאלה מצרנית היא האם קופת חולים, האמונה לשרת את לקוחותיה, חייבת להציע להם גם ציוד זה במסגרת ההיצע התקני שלה? הרב רוזן החליף דברים עם שני פוסקים מובהקים ודבריהם מובאים להלן.

הדיון מתחלק לארבעה פרקים:

- א. חוות דעת מקוצרת שהומצאה לחברה ולקופת חולים, לפנייתם.
- ב. דיון הלכתי על החובה למעט בהוצאת דם בשבת.
- ג. תשובת הג"ר יהושע נויבירט שליט"א לשאלה בנדון.
- ד. פנית הרב רוזן לג"ר מנשה קליין (הקטן) בארה"ב ושתי תשובותיו.

א. חוות דעת מקוצרת – הרב ישראל רוזן

בדקנו את היבטי השבת במכשירים השונים לבדיקות דם לסוכר. חלף זמן ניכר מאז קבלנו את המשימה בשל הצורך לאתר מספר משתמשים מנוסים וכן לקיים התייעצויות רבניות ומקצועיות נוספות. להלן חוות דעתי, למיטב הכרתי ההלכתית-טכנולוגית;

כמדומה כי כל הרבנים העוסקים בפסיקה לציבור מתירים לנזקקים לערוך בדיקות דם בשבת¹, בשל הזיקה לפיקוח נפש.

מאידך, קיימת הנחייה הלכתית עקרונית לצמצם ככל שניתן בפעולות הנדרשות, בחומרתן או בדרך הביצוע. להלן מספר 'צמצומים מומלצים' מנקודת מבטה של השבת:

1. המלצה קבועה היא לפעול ב'שינוי', דהיינו לא בצורת התפיסה הרגילה.

1. כאשר יש אינדיקציה רפואית רצינית לביצוע הבדיקות גם בשבת. ראה נשמת אברהם כרך ד, או"ח שטז, סק"א. -- העורך.

2. להפעיל את האלקטרוניקה בשבת באמצעות ה'סטיק', ולא במישרין ע"י לחצן ON. עי"כ חוסכים בפעולה מיותרת.
3. בדר"כ ניתן להשתיק לפני שבת את הצפצופים הקיימים במכשיר בשלבי הבדיקה השונים.
4. אם אפשר, יש לתת לדם לצאת לבד אחר הדקירה, ולא ל'סחוט' או לשאוב.
5. יש עדיפות למחטים הארוזים כך שאין צורך בקריעת האריזה או בשבירתה. דבר זה יכול להתמש ע"י שימוש חוזר במחט קודמת או הכנתה מערב שבת.
6. כרוב המכשירים קיים 'כיבוי אוטומטי' לאחר זמן קצוב. יש להמתין מלהוציא את ה'סטיק' עד לכיבוי.
7. יש עדיפות למחט או למכשיר המוציאים פחות דם. אעפ"כ אין חובה הלכתית לחזר אחר מכשיר כזה אם עלות הרכישה, או התפעול (עלות ה'סטיקים'), גבוהה משמעותית.
8. אין קופת החולים חייבת לספק למבוטחיה מכשיר יקר יותר, אם יתרונו ההלכתי הוא רק הוצאת כמות דם קטנה יותר. מאידך, ראוי ומומלץ כי קופות החולים יאפשרו למעונינים להצטייד במכשיר כזה תמורת העלות הנוספת בהתחשב בסיבסוד המקובל בפריטי האספקה הרפואית למבוטחי הקופות.

ב. על החובה ההלכתית למעט בהוצאת דם בשבת – הרב ישראל רוזן

- [א] כידוע חלק מחולי סכרת נזקקים לבדיקות עובר לאכילתן, ולעתים אפי' מספר פעמים ביום. הפוסקים המובהקים מתירים לבצע פעולה זו כשהבדיקה נדרשת עקרונית על ידי הרופא, משום שהענין גובל בפיקו"נ. אמנם ממליצים לחסוך בפעולות וכן לעשות ב'שינוי' ככל האפשר.
- [ב] השורות הבאות עוסקות בשאלה ספציפית מאד: כיום יש מכשיר חדש אשר הבדיקה באמצעותו דורשת כמות דם קטנה יותר. דקירת המתט המותאמת למכשיר מוציאה פחות דם מאשר מכשירים אחרים. דא עקא, מכשיר זה יקר יותר (כנראה באופן משמעותי, כולל תפעולו השוטף).
- [ג] השאלה היא בנקודת 'דיבוי בשיעורין'. והנה פשיטא כי אם מונחים לפני האדם שני המכשירים – ישתמש בזה שמוציא פחות דם. השאלה המעשית היא האם חייבים לרכוש מכשיר זה כדי למעט בכמות הדם היוצאת בכל בדיקה?
- [ד] ההנחה לצורך הדיון ההלכתי היא שמספר הדקירות שוה בשני המכשירים, ובעצם כל בדיקה היא דקירה אחת בלבד המוציאה טיפה

אחת, גדולה או קטנה. המשווקים טוענים ליתרונות נוספים של הסוג החדש, וביניהם מיקום הוצאת הדם מהגוף, אך דומני כי אין לכך קשר לשאלת השבת.

[ה] הרמב"ם (שבת פ"ח הל' ז) סובר כי הוצאת דם היא מדין 'מפרק' מצד מלאכת דש' ("החובל בחי שיש לו עור חייב משום מפרק, והוא שיהיה צריך לדם שיצא מן החבורה") ושיעורה כגרוגרת כמ"ש שם. במגיד משנה כתב שזה "מסברתו... וחלקו עליו". רש"י במשנה (קז, א) כתב משום תולדה דשוחט והיינו נטילת נשמה, ושיעורה בכלשהו (ובלישנא אתרינא כתב רש"י שם משום צובע).

[ו] והנה באור-שמח (שבת פ"ח ה"א) כתב לענין נטילת נשמה, ושאר מלאכות ששיעורן בכ"ש, דאין בהן 'מרכה בשיעורין', שהרי אין להם שיעור כמותי. לכן כתב דשרי לשחוט לחולה עוף גדול גם בדאיכא קטן, ולא דמי לאיסור מרכה בשיעורין שנאמר לענין תלישת ענף עם שלש תאנים כשיכול לתלוש ענף עם שתים, וזה מספיק לחולה, שכן לתלישה יש שיעור – כגרוגרת.

[ז] במנחת חינוך (מוסך השבת, לאחר מלאכת הוצאה) פשיטא ליה דאין לשחוט לחולה בהמה או עוף גדול היכי דאיכא עוף קטן וסגי בו, מצד ריבוי בשיעורין. והקשה שם א"כ אמאי חילקו בתולין (טו, ב) בין "השוחט לחולה בשבת מותר לבריא כיון דאי אפשר לכזית בשר בלא שחיטה... המבשל לחולה בשבת אסור לבריא גזירה שמא ירבה בשבילו" – הרי גם בשחיטה יש אפשרות לריבוי אם ישחט עוף גדול? ותלה שם הענין במחלוקת הר"ן (פ"ב דביצה, דף ט ע"ב מדפי הרי"ף) והרשב"א אי ריבוי בשיעורין דאורייתא (הר"ן) או רק דרבנן (הרשב"א) ולפיו לא חיישינן. ובכישול החשש שיוסיף לאחר שהקדרה כבר על האש וחייב מדאורייתא. המנ"ח נשאר בצ"ע לדעת הר"ן, מ"ש שחיטה מבישול?

[ח] וי"ל דלא כמנ"ח, דלא שייך כלל ריבוי בשיעורין בגוף אחד שאינו פרוד. ורק בתולש ענף וכו' שלש תאנים במקום שיש ענף עם שתים שייך ריבוי, אך לא מצינו דרישה כזו ביחס לתאנה בודדת שיקפיד לתלוש את הקטנה יותר אפי' לר"ן דריבוי בשיעורין דאורייתא. שו"מ בשו"ת הר צבי (או"ח קעז) הביא סברא כזו בשם האמרי-בינה: "דוקא בקצירה כיון שהענבים נפרדים זה מזה על העוקץ, נקראת הכצירה על כאו"א בפנ"ע, אף דעשייתו בעוקץ היא פעולה אחת. אבל בשחיטה לא איכפת לנו אם מרבה שיעורה ושוחט גדול אינו עושה מלאכה בריבויא".

[ט] ושם הביא דבספר רב-פעלים נחלק עליו, וגם בעוף גדול נחשב ריבוי כמו בענבים פרודים. דגם "האיכרים הם נפרדים ועומדים בפנ"ע".

לענ"ד משמע דמודה לסברא הבסיסית דריבוי שייך רק בחלקים נפרדים, ולא בתאנה גדולה יותר. אכן צ"ע בסברתו כי לכאורה מספר האברים הנשחטים שוה בין עוף קטן לגדול, והם רק גדולים ועבים יותר.

[י] הגרצפ"פ עצמו ס"ל כאמרי-בינה, ודלא כמנ"ח וכרב פעלים, ומתיר לשחוט עוף גדול ואין בזה ריבוי בשיעורין לעומת עוף קטן, אך מטעם אחר, כדברי האו"ש הנ"ל שבנטילת נשמה אין שיעור והכל אחד. ומסיק שם לענין הבערה דשרי להדליק לחולה מנורה שיש בה נפט יותר מהדרוש גם אם יש לפניו מנורה עם פחות שמן "דדומה לנטילת נשמה, ומעשה ההדלקה אחת היא". וכנראה כוונתו דהבערה שיעורה בכל שהו ולכן לא שייך בה ריבוי בשיעורין.

[יא] בשש"כ (פל"ב הערה צ) הביא מהגרשז"א להיתרא לענין שחיטת עוף גדול במקום דאיכא קטן, כגרצפ"פ, וציין דיש תולקין (ערה"ש שית סע' טז, כף החיים שכת ס"ק פז). וביביע-אומר לגרע"י (או"ח ח"ח סי' לד) דן בארוכה בענינא דמרכה בשיעורין, וכתב (אות ה) "הלכך מה שהעלה הגרי"ח בשו"ת רב פעלים וכן בספרו בן איש חי שאם יש לו עוף קטן אסור לשחוט עוף גדול – אינו מוכרח להלכה, וכמ"ש האחרונים... ולכן המקיל בזה כשיש לו איזה טעם כל שהו בכך יש לו על מה שיסמוך".

[יב] לענ"ד בנד"ד יש מקום לסברא נוספת לקולא; גם אם נאמר שהאיסור הוא משום דש, שיש בו שיעור כגרוגרת, הרי בשני המכשירים אין שיעור גרוגרת, גם בטיפה שיוצאת ע"י המכשיר ה'ותיק', שהיא גדולה יותר. וכי נאמר דין 'ריבוי בשיעורין' גם כאשר מדובר בפחות מן השיעור עצמו? אתמהה! ואמנם איכא מאן דאמר דחצי שיעור אסור מה"ת (ויש שטענו כי זה רק בעניני מאכלות ולא בשבת, ואכ"מ) אך מנלן להרחיב לענין 'ריבוי בחצאי-שיעור'. וצ"ב.

[יג] עוד יש לי להעיר לענין עוף גדול ועוף קטן שדנו האחרונים הנ"ל מצד נטילת נשמה, אמאי לא דנו כעצם הוצאת הדם בשחיטה עצמה מצד מלאכת דש (אליכא דרמב"ם וכנ"ל, ובפרט דס"ל משאצל"ג חייב, וכן י"ל דהוצאת דם בשחיטה חשיבא צל"ג) שיש לה שיעור כגרוגרת? הרי אין ספק כי בעוף גדול יוצא יותר דם מאשר בקטן, ובודאי בשחיטת בהמה לעומת עוף? מכאן לכאורה ראייה חזקה לסברתנו הנ"ל דביגוף אחד שאיננו פרוד, כמו תאנה גדולה יותר וכן הוצאת דם בשחיטה, אפי"ן אם מדובר במלאכה שיש לה שיעור, לית לן בה מצד ריבוי בשיעורין. איסור זה נאמר רק באלמנטים פרודים, תאנים או תבשיל, וכן בנטילת נשמה לענין האיברים הפרודים כדברי רב פעלים הנ"ל, ולא בהוצאת דם בבת אחת שזה כתאנה אחת.

[ד] דוגמא נוספת לדבר מצאתי בציץ-אליעזר (חלק ח סי' טו אות ו) שדן לענין רופא הכותב מירשם לחולה הנזקק, דרך משל, ל-10 כדורים האם יוכל לרשום 20 שהרי "כל מספר שיוסיף לרשום על סך עשרה כדורים ולא יהא בו ג"כ יותר מב' אותיות, אם לא שנחוש שיכוא לרשום מאה או יותר, או שיפרט המספר בתיבות כגון במקום 'עשר' ירשום למשל 'עשרים ותשע' וכד'... ומה"ט יכול להיות שמותר אף לכתחילה לרשום במקום המספר 10 מספר 20 כדי שיהיה מזה גם לחולה שאב"ס, בהיות ואינו מרבה בזה בשיעורין כלל. ולא יגרע עכ"פ משחיטת עוף גדול במקום עוף קטן לדעת המתירים".

הרי שלא חייש להא דמשיכת הקולמוס גדולה יותר בכתיבת הספרות '20' מאשר '10'. ונלע"ד לחזק דבריו דלא מצינו כי הכותב לחולה צריך לכתוב אותיות קטנות וזעירות ככל האפשר, ולא אותיות גדולות, מצד מרבה בשיעורין. משמע שהגדלת אלמנט אחד אינו נחשב ריבוי.

[טו] מסקנה: לעג"ד הנזקק לבדיקות דם לסוכר אינו חייב לחזור אחר מכשיר המוציא פחות דם, אם הוא יקר יותר (באופן משמעותי), מצירוף הטעמים הבאים:

1. הענין קשור ל'ריבוי בשיעורין' ונחלקו הראשונים האם אסור מדאורייתא או מדרבנן. המג"א (שי"ח סק"ו) הביא את שתי הדעות. אם האיסור רק מדרבנן ספק רב האם לצורך פעולת 'פיקוח נפש' צריך להוציא ממון רב להימנע מריבוי בשיעורין דרבנן.

2. גם אם 'ריבוי בשיעורין' דאורייתא, עדין הדבר תלוי האם הוצאת דם היא מלאכת דש דיש לה שיעור, כגרוגרת, או מצד נטילת נשמה דאין לה שיעור, ולסברת האור-שמח לא שייך כלל ענין 'ריבוי בשיעורין' במלאכות כאלו שאין להם שיעור.

3. הוצאת טיפת דם קטנה או גדולה הדומה לשחיטת עוף גדול ועוף קטן, ורבו המתירים.

4. גם לשיתת הרמב"ם שיש שיעור להוצאת דם, יש להסתפק האם ריבוי בשיעורין אסור כאשר גם לאחר הריבוי עדין המלאכה היא פחותה מכשיעור. הוצאת דם לבדיקת סוכר, בכל סוגי המכשירים, היא בודאי פחות מגרוגרת.

5. זאת ועוד; מסתבר כי המושג ריבוי בשיעורין מתייחס לגופים מחולקים הניתנים לספירה (כמספר תאנים בענף) ולא מצינו שידונו בכך בקשר לגודל תאנה אחת, או גודל אות הנכתבת וכל כיו"ב.

6. אכן מי שיש בידו האפשרות ברור כי עדיף להוציא פחות דם, ואינה צריכה לפניו.

ג. תשובת הג"ר יהושע ישעיה נויבירט שליט"א

אחדשה"ט ושמעכ"ת לדידי הרב החשוב,

הולאת דם, מחלוקת רש"י ורמב"ם אם משום דג או משום חובל.

שחיטת עוף גדול-קטן הוא משום חובל, ואין כל הבדל בין נטילת נשמה גדולה או קטנה.

בני"ד י"ל שהוא לא מוליא צידים ע"י משאבה אלא הדם יולא מעצמו, אחרי שהמחט צו כמו פתיחת ברז ע"ג זרעים שאחרי הפתיחה לא עושה כלום – אין נפקא מינה לדידן².

אבל יש לדעת כי אם רואים כמה בדיקות, ובאוטומאט נכתבות התולאות, ודאי אסור משום כתיבה, ולא משום מרבה צקיעורים.

חודש טוב, חנוכה שמח ושנת שלום [ז' לחנוכה תשס"ג]

ד. תשובת הגאון רבי מנשה קליין (הקטן) [תשובה ראשונה]

מע"כ ידידי הרה"ג וכו' הרב ישראל רוזן שליט"א, מהנדס ראש מכון צומת, אחדשכ"ת בידידות,

בדבר השאלה באנשים חולי סוכר שצריכים בדיקת דם כל יום עובר לאכילתן וגם בשבת, ויש לזה מכשיר רגיל שמוציא דם לבדיקה ועכשיו המציאו מכשיר חדש שמוציא המחט פחות דם מהמחט הרגיל אלא שזה המחט החדש יקר יותר מהמכשיר הרגיל אי יש חיוב לקנות המכשיר החדש ולמעט בשיעור הוצאת דם או אין דין ריבוי בשיעורין כה"ג ובאיזה שירצה יבדוק, והאריך בראיות לכאן ולכאן.

[א] ולפום ריהטא הנה ראשונה עלינו לברר דין חובל מה הוא. והנה חובל בחבירו ואינו מוציא דם אין זה חובל אלא כשחובל בחבירו ויוצא דם. ולכן הדוקר מחט בבשר חבירו ולא הוציא דם אינו חייב משום חובל, והחבלה הוא הוצאת דם (משפטים כ"א י"ב) ובסנהדרין פ"ד ע"ב תנן אינו חייב עד דעביד בה חבורה, ושם: מחט של יד ליטול בה את הקוץ, ליחוש דילמא חביל, ופרש"י ועביד חבורה בשבת והויא לה שגגת סקילה וכו'. ובגמ' (שבת קל"ג ע"ב) אמר רב פפא האי אומנא דלא מייץ סכנה הוא ועברינן ליה. פשיטא, מדקא מחללי עליה שבתא סכנה הוא. מהו דתימא האי דם מיפקד פקיד, קמ"ל

2. הערת הרב ישראל רוזן:

לענ"ד כמדומה שבהוצאת דם לבדיקת סוכר, בהרכבה מקרים האדם אכן דוחק בצד הדקירה כדי שהדם יצא, ואם כן לשיטתו צריך להיות הבדל בין דוחק מעט לבין דוחק יותר.

חבורי מיחבר. ופרש"י מהו דתימא דדם מיפקד פקיד, מופקד ועומד שם כנתון בכלי ובמציצה אין חבורה ואין כאן איסור תורה, ומשום הכי שרי ולא משום סכנה, ואומנא דלא מייץ בחול לאו סכנתא הוא ולא נייעבריה, קמ"ל דדם חבורי מיחבר כשיוצא ע"י מציצה, ואפי' הכי שרי משום סכנה וכו' ע"ש.

ובביאור יותר מצאתי בשיט"מ כתובות דף ה' ע"ב דם מיפקד פקיד, וז"ל: ונראה לר"י שיציאת דם חשיב נטילת נשמה, שהדם הוא הנפש, וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה, וק' וכו' וכן כתב הריטב"א דהנכון חובל חייב משום נטילת נשמה, כי הדם הוא הנפש, וכי הוי הדם פקיד לא חשיבא נטילת נשמה, שאין הדם ההוא אלא כנוס בעלמא ואינו עושה שום חיות במקומו, ודומיא דאילים מאדמים בעינן שהדם הוא מחובר ע"כ, ע"ש.

והמבואר דדם בגוף האדם חבורי מיחבר והמוצץ הוא מוציא דם והוא מעשה חבלה שע"י שהוא מוצץ בא הדם ונעקר ממקומו לצאת. וזה הוא מעשה חבלה והוא החובל, אלא משום סכנה התירו לו. וא"כ הה"ד בדין שמכניס המחט ביד או באצבע ומוציא דם הרי הדם חבורי מיחבר ועל כל מה שמוציא הוא חייב משום חובל כל שלא הוציא לשם רפואה. וכיון דאפשר בפחות, א"כ האי תוספת שמוציא ללא צורך הו"ל חובל שלא לצורך, כיון דדם חבורי מיחבר ולא מפקד פקוד נמצא דכל טפה וטפה שמוציא הוא שחובל בגוף האדם, והבן.

[ב] שנית נלפענ"ד דהנה שאלה זו לאו דוקא בשבת איתמר אלא ה"ה בחול. שהרי החובל בחבירו שלא לשם רפואה חייב מלקות, אלא דלרפואה הו"ל מצוה מקרא דרפא ירפא ולא מקרי חובל ומותר ומצוה להוציא דם. ומיהו לא הותר רק מה שהוא מצוה. אבל פשוט שאם לרפואה די בחבלה קטנה ובהוצאת דם מעט, וזה הרבה בחבלה והוציא פעמיים מהצריך, ה"ז חייב. ואם בשוגג הו"ל שגגת מלקות ואם במזיד חייב מלקות ממש. וראיה לזה מגמרא סנהדרין (שם): רב לא שביק לבריה למשקל ליה סולא דלמא חביל ליה והו"ל שגגת איסור. ופריך שם א"ה אחר נמי, ומשני: אחר שגגת לאו, בנו שגגת חנק. ועי' כ"מ פ"ה מהל' ממרים ד"ה אע"פ, ובשו"ת הריב"ש סימן תפ"ד. ובש"ע הגרש"ז הל' נזקי נפש ס"ד מבואר דאפילו רופא העושה מצוה ברפואתו מ"מ אם חבל יותר מהצורך הרי הוא בשגגת לאו, והא דאמרו בגמרא יבמות קי"ט ע"א, מה לי איסור לאו מה לי איסור כרת, כבר עמד בזה התה"ד סימן ר"נ. ועי' גמרא ב"מ נ"ו ע"א קשיא ליה לר"א מיתה ביד"ש, ומשני ליה שמואל דילמא שאני מיתת ב"ד דחמירא: ועי' שו"ת תורת חסד סימן כ"ט באריכות, ובשו"ת מהרי"ט ריש חיו"ד. הרי מבואר דאפילו חובל במצוה, כל שחבל יותר מהצריך הרי הוא בכלל חובל. אלא שאם חבל יותר בשוגג הרי הוא בשגגת לאו, ואם חבל במזיד הרי הוא חייב אם הוא יותר מהצריך להמצוה, וזה פשוט וברור מאד. ולפ"ז לכאורה

ה"ה בנידון דידן כיון דאינו צריך להוציא רק חצי מן הדם השאר שמוציא הו"ל בכלל שגגת הלאו או סקילה, והבן.

וכבר הבאתי בספרי מל ולא פרע הא שמעתתא ע"ש נתיב כ"ג-כ"ה- כ"ו וכן הבאתי שם בסוף הספר מידידי הגאון רי"ש אלישיב שליט"א דפשוט מאד התותך עור הפריעה חייב משום חובל ובשבת חייב סקילה במזיד, ואין ספק בזה כלל, ע"ש והטעם פשוט דמה שהתירה התורה אין בו משום חובל אלא אדרבה מצוה קעביד, אבל מה שלא צייתה התורה הרי הוא בכלל חובל אם הוא בחול שגגת לאו ואם בשבת וכו'. ואפי' להרמב"ן, הובא בנמק"י סנהדרין פ"ד הנ"ל, שתמה דא"כ לא יעסוק אדם ברפואה כלל דילמא טעי והו"ל שגגת סייף? ותי' דמכה אדם לרפואה פטור, ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא, ואפ"ה לא שבקינן לבריה דילמא חביל ביה טפי. וכ"כ הר"ן שהרופא המומחה כשיטעה אינו שוגג אלא כאונס. ולדידהו לכאורה ליכא שגגת לאו נמי בטעה. מ"מ פשוט דזה דוקא ברופא שטעה וחבל יותר מהצריך אבל העושה כמזיד שיודע שאין צריך עוד לרפואה זו והוא חותך וחובל בחבירו שלא לשם רפואה פשוט דהוא חייב אחבלה. ואם הוא בשבת הרי הוא חייב סקילה במזיד והתראה, ובחול מלקות ככל חובל בחבירו, דהם לא דברו אלא ברופא שטעה באמת, וז"פ מאד.

[ג] ועוד בו שלישי' דדברי תורה עניים במקום אחד ועשירים במקום אחר. דראיתי לרבינו הגדול הרמב"ן ז"ל בחי' למס' שבת דף ק"ז ע"ב ד"ה הא שהקשה מדלדל עובר במעי בהמה דחייב משום עוקר דבר מגידולו, הא גוזז ונוטל שערו ושפתו אין בהם משום עוקר. ותי' ז"ל דמדלדל עובר חייב משום נטילת נשמה. ואע"ג דהאי עובר לית ביה בדידיה נשמה, כיון דגידולו תלוי בנשמת אמו העוקרו משם נוטל נשמתו ממנו. ולא מי אמר ר"ש בגידולי קרקע כן, הכ"נ בבע"ח מחייב משום עוקר דבר מגידולו דהוא משום נטילת נשמה דומיא דחובל דהוא נטילת נשמה מאבר אחד וכו' ע"ש. והרשב"א ז"ל הסכים עמו והביאו שם וכתב שכן הוא גם דעת הרמב"ם ז"ל. ופלא על בעל קרן אורה שכתב הנ"ל שהקשה להרמב"ם ז"ל שכתב המדלדל עובר הוא מטעם נטילת נשמה, ותמה עליו ולא הרגיש בדברי רמב"ן ז"ל שביאר דבריו. וה"ה שם בפ"א מה"ש ה"א מה שכתב הרמב"ם הושיט ידו למעי בהמה ודלדל עובר שבמעיה חייב, כתב ה"ה מימרא כלשונה ופי' רמב"ן ז"ל שהוא חייב משום נטילת נשמה וכן עיקר וזה דעת רבינו ע"ש. ועיין מאירי מש"כ שם.

ולפ"ז עלתה לן שיטת הרמב"ן ורשב"א וגם שיטת הרמב"ם לדידהו וה"ה שלהפיל עובר חייב משום נטילת נשמה והיינו משום דהו"ל כחובל דהוא נטילת נשמה מאבר אחד. ובמקום אחר הבאתי בזה לפרש דברי המהרי"ט ז"ל שכתב דעובר לעצמו לאו נפש הוא וההורג את העובר האיסור

משום דירך אמו ומשום חובל וכמו שכתב בסי' צ"ז וגם הכי ס"ל בסי' צ"ט, ולכן ס"ל במקום רפואה לאמו כיון דהאיסור משום חובל במקום רפואה מותרת אמו להתרפאות כיון דלאו נפש מקרי. ובוזה ביארתי במקום אחר מה שאמרו חז"ל כי עליך הורגנו כל היום זו מצות מילה, והקשה החת"ס ז"ל מה ענין הורגנו כל היום והלא ראינו בעינינו שאפילו אחד ממאה אלף לא מת ח"ו ממצות מילה? ותי' משום שומר מצוה לא ידע, והדברים ידועים ומפורסמים והלא ראינו גם גוים בזה"ז מלין שלא לשם מצוה ולא מתים? ולפמ"ש אתי שפיר דהא גופי' שנתחייבו בני ישראל זרע אברהם למול ולהטיף דם ברית הרי זה בכלל נטילת נשמה שחובל בעצמו ואפ"ה מקיימין בעצמן ובכניהם, וז"ש כי עליך הורגנו כל היום, כלומר עצם המילה והחבלה בעצמו, והבן.

ד] ודברי הרמב"ן ז"ל הואיל ואתי לידן נימא בהו מילתא דלכאורה יש להקשות עליו במה שכתב שם דמדלדל חייב משום נטילת נשמה וכו' דלאו מי א"ר ששת בגידולי קרקע כן דמאן דתלש כשותא מהיזמי שיניקתו תלוי בהיזמי כדאמרינן בעירובין פ' בכל מערבין דקטלי ליה להיזמתא ויכשה כשותא ומחייבו משום עוקר דבר מגידולו, דהוא תולדה דקוצר, ה"נ בבעלי חיים מחייב משום עוקר דבר מגידולו, דהוא משום נטילת נשמה דומיא דחובל דהוא נטילת נשמה מאבר א'. ויש לדייק אריכות לשונו ולמה לו להביא ראיה מכשותא מהיזמי הול"ל סתם דמדלדל עובר משום נטילת נשמה הוא חייב דומיא דחובל, דהוא נטילת נשמה מאבר אחד ולמה ליה ראי' מכשותא בכלל?

ולפענ"ד בס"ד הוא כך: דהרמב"ן ז"ל הי' קשה ליה קודם שאמרו המדלדל עובר במעי אמו חייב, והי' מספקא ליה מאיזה טעם חייב שהרי אינו גדולי קרקע? ותי' לעצמו שהחייב משום נטילת נשמה. אלא דקשה ליה הא עובר לא מקרי נפש לחייב על נטילת נשמה? ותי' דמאן דתלש כשותא מהיזמי כלומר כמו בכשות הגם שאין לו חיים אלא מהיזמי ואפ"ה התולשן חייב משום עוקר דבר מגידולו משום דהוה פירי, והכ"נ האי עובר הו"ל פרי האשה, וא"כ התולשו חייב כמו תולש פירי כשותא מהיזמי ה"נ בכע"ח מחייב משום עוקר דבר מגידולו, והוא שעוקר העובר שגדל במעי אשה שהוא פרי האשה. אלא שלא תקשה דהא ל"ל נשמה אלא ממה שמקבל מהאשה, ומשני דומיא דחובל, כלומר כמו שבחובל שאין לו נשמה מצד עצמו אלא מה שהוא חלק מהאשה אפ"ה חייב משום נטילת נשמה הכ"נ עובר שהוא עובר כולו לעצמו אלא שאין לו חיות, נמי חייב על נטילת נשמה דומיא דחובל. והוסיף דומיא דחובל דהוא נט"נ מאבר אחד, פי' דזה לא הוי אבר אחד, ומ"מ חייב עליו משום נט"נ מדין זה גם כאן כיון דהכי נמי מקבל הנשמה מהאם. וי"ל דס"ל להרמב"ן דעובר לאו ירך אמו לענין העובר בעצם. אלא דמ"מ החיות מקבל האם.

והנה הרא"ה בבד"ה הביא שיטת ר"ת שכתב דאע"ג דלאו ירך אמו הוא מ"מ הוא עצמו נהנה ברביעה (וכדעת התוס'). והרשב"א במשמרת הבית הקשה מה בכך הא לא נהנה אלא דרך אברים ולא במקום רביעה, והגע עצמך אילו היו לפניו ב' גופים ורבע א' ובשעת רביעה של זה נהנה גם דרך איברים מבהמה השני' וכי נאסרה בשביל זה? וה"נ כיון דלאו ירך אמו ובגוף אחר נהי דנהנה מרביעת האם מ"מ מ"ט יאסר הרי נהנה בדרך איברים. אמנם מרן החת"ס חולין נ"ז ע"ב כתב דהמעייין היטב בשיטת ר"ת ובר"ן וברא"ה וראב"ד בשיטה מקובצת דב"ק ותוס' סנהדרין פ' ע"כ יבין לאשורו דס"ל דנהי שהם שני גופים מ"מ חיותו תלוי בחיותה של אם וכל אבריו וכח חיותם בכח חיות אברים, ובזה עדיף לאו ירך אמו מירך אמו, ויש לו מציאות בפנ"ע אך כל חיותו מעורב וממוזג במזג אברי אמו. ומיושב קושית תוס' גיטין שהקשר נהי דהמשחרר חצי עבדו קנה אבל המשחרר חוץ מרגלו לא קנה, והכא ששייר השפחה ושחרר רגלה היינו העובר איך קנה עצמו בן חורין? ולר"ת אתי שפיר דעובר לאו ירך אמו הוא ויש לו מציאות בפנ"ע, אך כח ידו ממוזג בכח יד אמו. ע"כ כשנותן גט ביד אמו משחרר חצי' ומשעבד חצי' ממש כי הוא ממוזג בכל האברים. וע"כ הרובע הבהמה ובתוך בית רחמה ממוזג בית רחמו של עובר הו"ל כרובע שניהם, ול"ק קושית הרשב"א, ע"ש.

ה] ומה שהביא מאו"ש הל' שבת פי"ח ה"א לענין נטילת נשמה ושאר מלאכות ששיעורן בכ"ש דאין בהן מרבה בשיעורין ומותר לשחוט עוף גדול, וציין לרמב"ם פ"ה ה"ח מהל' שבת, וגם לספר שש"כ פל"ב הערה צ' וערה"ש שי"ח סט"ז, אמת כי הני שני דברים: דלענין שחיטת עוף או בהמה דכל השחיטה הוא ענין של נטילת נשמה, שפיר לא הוי רק נטילת נשמה אחת וכמ"ש שם האו"ש נהורא שקל מיניה וכו' ע"ש. ומיהו בנדון דידן שאנן דנין על חבלה, והחובל בשבת באדם אחד כמה פעמים חייב על כל חובל וחובל, וכן אם אחד חבל בו וכא השני וחבל בו שניהם חייבין, ואנן מנטילת נשמה מאבר עסקינן, וכל טפה וטפה שיוצאת הוא חבלה לעצמה וכמ"ש בסמוך ממוהל דמייץ, והבן.

ובתש' אחת כתבתי להקשות ממס' תמורה דף י' ע"א: אתמר בר פדא אמר אין קדושה חלה על עוברין ורבי יוחנן אמר קדושה חלה על עוברין. ואזדא רבי יוחנן לטעמיה דאמר ר"י הקדיש חטאת מעוברת וילדה רצה בה מתכפר רצה בוולדה מתכפר. ופרש"י דכי אמרינן וולד חטאת למיתה אזיל היינו היכא דמפריש חטאת ונתעברה וילדה דהלכה למשה מסיני נינהו חמש חטאות מתות, אבל אי אפרשה מעוברת חשוב עובר כבהמה אחרת וחיילא עליה קדושה באנפי נפשי, והוי ליה כמפריש שתי חטאות לאחריות דמתכפר באיזה שירצה והשניה ירעה. אלמא קדושה חלה על העוברין. ובתוס' פי' הטעם מדאין צריך קדושה אחרת לאחר שנולד ולא משום דלא

אזיל למיתה. ובגמ' שם מצריך צריכי בין היכי דאקדיש לעוברת גופי' והיכי דאקדשיה לאימייהו ולעובריה, דבכל אופן הולד לאו ירך אמו הוא וקדיש לעצמו. ועיין בגמ' שם דף כ"ה דיליף לה מקרא להקדיש עובר מבטן.

והרמב"ם פט"ו ממעשה"ק ה"ח כתב: היתה לו בהמה מעוברת ואמר אם תלד זכר הרי הוא עולה ואם היא נקבה זכחי שלמים. ילדה זכר יקרב עולה ילדה נקבה תקרב זכחי שלמים כו'. והמקדיש עובר במעי בעלת מום וכיוצא בה הרי זה קדוש. וכתב הכ"מ המקדיש עובר פלוגתא דאמוראי סוף פ"ק דתמורה דף י"א ופסק כר"י ע"כ. ומבואר דהרמב"ם פסק דעובר לאו ירך אמו הוא, ואדרבה כב' גופים נינהו. ואפילו לבר פדא דפליג התם לא פליג אלא בבהמה בעלת מום אבל בתם במעי אמו תמימה אפילו בר פדא מודה דקדוש ע"ש, ומבואר מיהו דעובר לאו ירך אמו הוא. וכדף י"א עוד שם בעי מיני' אביי מרב יוסף היא שלמים וולדה חולין ושחטה בפנים מי מחייב אשוחט חולין בעזרה, וכן להיפוך היא חולין וולדה שלמים ושחטה מבחוץ אי חייב אשחטת וולד משום שחוטי חוץ עכ"ל ע"ש.

הן אמת דדברי הרמב"ם נראין לכאורה סותרין. דכאן ובפ"ד מהל' פסה"מ ה"ו, וכן נראה מדבריו בפ"ו מהל' עבדים ה"ה שכתב וז"ל הכותב לשפחתו מעוברת הרי את בת חורין וולדך עבד דבריו קיימין, הרי את שפחה וולדך בן חורין, לא אמר ולא כלום. ופי' הראב"ד בהשגות דקשה רישא לסיפא. אלא רישא דבריו קיימין דעובר לאו ירך אמו וסיפא טעם אחר ע"ש. והכ"מ כתב דברי הראב"ד אינם השגה אלא פירוש וטעם. אמנם הלח"מ שם חלק על הכ"מ ובפי"א מהל' נזקי ממון הי"א בפרה מעוברת שהמיתה את האדם וכו' היא ועוברת נגחה היא ועוברת נרבעו ע"ש וכן בפ"ט מהנז"מ כתב הרמב"ם דעובר ירך אמו הוא. ועיין עוד פי"א מהל' שבת ה"א ובה"ה שם, וברמב"ן בחי' שבת ק"ז מדלדל עובר חייב משום נטילת נשמה דהוי כחותך אבר דחייב משום נטילת נשמה, ובחי' הארכתי.

ו] תבנא לדינא. לפענ"ד ודאי שכל טפה וטפה של דם המוציא מגוף האדם הוא בכלל האיסור. ובמקום שאפשר למעט בחבלה הו"ל חיוב למעט, ונדון דידן אם אפשר במחט קטן שמוציא שתי טפות, או במחט רגיל שמוציא ד' טיפות עליו להשתמש במחט קטן. ואם אינו ממעט אם הוא במזיד הרי יש כאן איסור לאו דחובל.

ולאו דוקא בשבת אלא ה"ה חול. ולאו דוקא בבדיקות אלו, אלא כל שהרופאים לוקחים דם לבדיקות מה שלא צריך הוא בכלל האיסור, וכאן ליכא אפי' היתר דרמב"ן בנמק"י שרמזתי עליו דהרופא הו"ל בכלל אונס ולא שוגג, דהתם לא נאמרה אלא באופן שצמצם הכל לפי מראה עיניו אלא שאעפ"כ טעה והוציא יותר הו"ל בגדר אונס. אבל באופן שיודע שמוציא דם

שאינו צריך לבדיקה רק החציא שלו וכיוצא שעושה בדיקות שאינן צריכות בכלל הרי הוא בכלל האיסור.

וכבר עוררתי הרבה בענין של נתינת דמים להניחם בכלאט באנק בלע"ז. והגם שאמרו: הוא שחבל בעצמו פטור ואחרים שחבלו בו חייבים, אינו לומר שמותר לחבול בעצמו. דגופו של אדם אינו שלו שיוכל לחבול בו, אם לא שהוא מן האנשים שיש להם רבוי דם וצריכים בכל פעם להקיז דם כשכיל בריאות, אז מותר לשם רפואה.

אלו דברי ידידו דושה"ט, ויה"ר שלא יצטרכו בני"י לבדיקות אלו והקב"ה ישלח מלאך רפאל וישלח דברו וירפאם וימלט משחיתותם. דושה"ט בלב ונפש.

מוצש"ק לסדר ויחי יעקב התשס"ג בני"י יצו"א

ה. פנייה נוספת לרב מנשה קליין (הקטן)

בי"ה, יא בטבת תשס"ג, 16.12.02

לכבוד הפוסק המובהק והמשיב כהלכה
הגאון רבי מנשה קליין שליט"א
ניו יורק

שלמדך ישגא לעלם,

הנדון: בענין הוצאת דם לחולי סכרת

ענוות כת"ר תרבני בתשובתו המהירה בנדון, וכן בדבריו המלאים חכמה ודעת מזן אל זן, והחכימני רבות. ברם, אל יחר אפו ואדברה אך הפעם, שכן דומני כי השאלה לא הובנה כראוי או לא היתה מספיק חדה מבחינת המציאות עליה אנו דנים.

כת"ר הסיט את כל הדיון לענינא דחובל בחברו, וגם בעצמו, וערך מערכה רבתי וראויים הדברים למי שאמרם. אך דומני כי כת"ר הבין כי שאלתי היא האם מותר להוציא דם מיותר כשאין צורך בתוספת זו, ולא את זה שאלתי. מדובר בדקירת מחט אחת שהאדם דוקר את עצמו, ויוצאת טיפת דם אחת בלבד. השאלה היא האם האדם מחוייב לרכוש מכשיר משוכלל יותר, ויקר יותר באופן משמעותי, כדי שטיפת הדם שתצא במכשיר זה תהיה קטנה יותר?

לא עולה בדעתי כי יש בכלל שאלה של חובל כאשר האדם משתמש בציווד שיש בידו ואין לפניו משהו אחר (וכאמור לא מדובר שהוא יוציא דם ע"י סחיטה נוספת או שאיבה יותר מהצורך). אם כת"ר סבור כי גם בכה"ג יש שאלה של חובל, א"כ לעני"ד לא מצאנו ידינו ורגלינו בבתי

חולים ובמרפאות שמעשים בכל יום שמוציאים דם כדרכם וכמדומה דשלא שמענו מימינו כי רופאים ואחיות שומרי תו"מ נדרשים לדקדק שלא להוציא אף טיפה מיותרת (ושם מדובר בשאיבה בידיים ע"י מזרק, משא"כ בשאלתנו). ואם נדרוש לדקדק בכמות ההוצאה עד כדי חיוב מלקות, "לא ניתנה תורה למלאכי השרת". ע"כ צ"ל כי האומן פועל כדרכו ודי בכך. והאם עולה על הדעת שיצטרך לחזר אחר ציוד משוכלל יותר שמוציא פחות דם לבדיקות?

מ"מ, אני שאלתי מתוך הנחה שהמכשיר שהאדם משתמש בו בימות החול הוא 'כשר' ואין צורך הלכתי להחליפו. ונפשי בשאלתי האם יש צורך בגלל השבת, מנקודת המבט של ריבוי בשיעורין, וכפי שפרטתי במכתבי הקודם (רצ"ב שנית). וה' ישפות עלינו ברכה ושלו

ביקרא דאורייתא,

הרב ישראל רוזן, מהנדס,
ראש מכון 'צומת'

ו. תשובת הגאון רבי מנשה קליין (הקטן) [תשובה שניה]

[א] קבלתי מכתבו השני, והגם כי אין דרכי להשיב בדבר פעמיים כידוע, מ"מ כיון דראיתי שהי' כאן אי הבנה רק באתי להבהיר האי הבנה ממכתבי הראשון. והנני להוסיף ביאור מה שכתבתי דכל פורתא דם המוציא מהאדם ללא צורך הרי בכלל האיסור של חובל לדעת הפוסקים דקי"ל כותייהו. והנה בשלהי המכתב ששלחתי הבאתי דברי התוס' כתובות דף ה' ע"ב ד"ה דם מיפקד פקיד או חיבורי מוחבר, וקשה לר"י וכו' ונראה לר"ת לפרש דהוצאת דם חשובה נטילת נשמה כי הדם הוא הנפש, וכשנוטל מקצתו נטל מקצת נשמה. וכן מצאתי בש"מ כתובות דף ה' ע"ב דם מיפקד פקיד וכו' וז"ל ונראה לר"י שיציאת דם חשוב נטילת נשמה שהדם הוא הנפש וכשנוטל מקצתו נוטל מקצת נשמה. אלא שבתוס' היא תי' ר"ת ובש"מ מביא תי' זה בשם הר"י. וכן כתב הריטב"א דהנכון חובל חייב משום נטילת נשמה כי הדם הוא הנפש וכי הוי הדם פקיד לא חשיבא נטילת נשמה שאין הדם ההוא אלא כנוס בעלמא ואינו עושה שום חיות במקומו, ודומיא דאילים מאדמים בענין שהדם הוא מחובר ע"כ ע"ש. והמבואר דדם בגוף האדם חבורי מיחבר (פי' חבורי מיחבר הוא שכל הדם שבכל הגוף הוא מחובר זה לזה והוא כעשת וחתיכה אחת, והנוטל מקצתו הוא נוטל מקצת נשמה), והמוצץ הוא מוציא דם והוא מעשה חבלה שע"י שהוא מוצץ בא הדם ונעקר ממקומו

לצאת, וזה הוא מעשה חבלה והוא החובל. אלא באומנא דמייץ משום סכנה התירו לו, וגם בכתובות משום מצוה³.

וא"כ הה"ד בדידן שמכניס המחט ביד או באצבע ומוציא דם, הרי הדם חבורי מיחבר ועל כל טפה שמוציא הוא חייב משום נטילת נשמה. שהרי כל טפה הוא מקצת נשמה. ובפרט לפ"מ דקי"ל דכל שיעמוד על רביעית ופחות לא יחי', א"כ כל שלא הוציא לשם רפואה הרי הוא נוטל מקצת מן הנשמה שלו שע"י חלק שמוציא הוא מקרב לבא לדם הרביעית שתלוי בו חייו. ונמצא שכל טפה וטפה חלק מחייו ובתורת כי הדם הוא הנפש, וחייב משום נטילת נשמה. אלא דלשם רפואה מותר, וכיון דאפשר בפתות א"כ האי תוס' שמוציא ללא צורך הנ"ל חובל שלא לצורך כיון דדם חבורי מיחבר ולא מפקד פקוד, נמצא דכל טפה וטפה שמוציא הוא שחובל בגוף האדם והבן.

[ב] ולא דמי למה שפלפלו האחרונים ז"ל לענין נתינת זריקה בשבת שהתירו ליתן להני אינשי שצריכין לקבל זריקה בכל יום נגד סוכר ויוצא בו, דהתם אדרבה הרי אינו רוצה ביציאת הדם, והרופאים או האחות הבקיאים יודעים כדת מה לתחוב המחט תחת העור ולא בתוך וריד, וע"פ רוב לא יוציא דם כלל ואינו רוצה ביציאת הדם. וא"כ אם לפעמים יוצא דם הוי לא מכויץ וגם פסיק רישא ליכא, א"כ מצד הדין אין כאן איסור תורה. ועיין תשובה מאהבה ח"א סי' קל"ד-קל"ה תש' לחתנו לענין בלוטערן (אבעבעות) ודן אם מוכרת הרופא לעשות חבורה המוציא דם. ועיין שו"ת זכר יהוסף ודע"ת או"ח ובקצש"ע סי' צ"א סי"ח. והראה לי חתני כבני הרה"ג מוהר"צ האגער שליט"א מה שידידהי הגאון רבי אליעזר וואלדענבערג שליט"א האריך ג"כ בדבר בתש' ח"ח סי' ט"ו וציין לכמה תש', ואין בכחי לעיין אחר כולם. אבל התמצית שכלם מדברים בזריקות שאין מוציאין דם ואדרבה כל עיקר כוונתם לא להוציא ורק בכלתי זהירות לפעמים דוקרים במקום שמוציא דם, וכה"ג אינו בגדר חובל לאסרו. אמנם בדידן אדרבה כוונתו להוציא דם וכל שכונתו להוציא דם וכ"ש לרפואה הרי זה חובל וחייב על הוצאת הדם, אלא שאם הוא לרפואה מותר ואם לאו הרי"ז אסור וכמ"ש בסמוך ומ"מ אוסיף ביאור קצת.

[ד] והנה בש"ע א"ח סי' שט"ז ס"ח שמונה שרצים האמורין בתורה הצדן והחובל בהם אע"פ שלא יצא מהם דם אלא נצרך תחת העור חייב ושאר שרצים אינו חייב החובל בהם א"כ יצא מהם דם. ובמג"א סקט"ו תחת העור חייב י"א דחובל חייב וכו' וי"א משום נטילת נשמה שכאותו מקום, וזה הסכימו רוב המפרשים. ובחובל אדם בבהמת חבירו דרך נקמה מחלוקת

3. בימות החול. אך בשבת מבואר בגמ' שם (ה; ו:) שלמ"ד דם חיבורי מיחבר, ההיתר נובע מכך שהלכה כר"ש בדבר שאינו מתכוין. וע"ע באבנ"ז, או"ח ח"א סי' צט' אות ג. וטעמא ד"מצוה" לא סגי להחיר מלאכה בשבת כלא פיקו"נ. -- העורך.

הרמב"ם והראב"ד, ובחובל לרפואה חייב לכ"ע. ועיין סי' שכ"ח במג"א סק"ג ובמחצה"ש שם דלמ"ד משום נטילת נשמה ודאי אפי' בכ"ש חייב. ופשוט נראה דמש"כ אפי' על כ"ש חייב הכונה דעל כל טפה וטפה חייב אם מוציא. וכן כתב להדיא בתב"ש יו"ד סי' י"א אות י"ב, שהביא שם דעת הב"ש והב"ח שמחלקים דכל שני אותיות הוי חילול אחד א"כ הו"ל מחלל כמה פעמים בכותב כמה אותיות, משא"כ שחיטה, דשחיטה אחת, הוא חילוק תמוה. דהא ודאי קיי"ל כפוסקים דס"ל היכא דחבל ויצא דם חייב בכל פורתא משום נט"נ דההוא פורתא, כדמוכת בא"ח סי' שט"ז, וכה"ג במידי דחייב מלקות אילו מתרין ביה בכל פורתא חייב על כל אחת (גמ' סוף מכות) ודמי ממש לכתובת הגט ובתרוייהו כמה חילולים הוא עושה וכו', ע"ש.

ובס' תהל"ד סי' שי"ח אות ח' הביא דברי הת"ש הנ"ל וז"ל: כתב המחבר ס"ב השוחט בשבת לחולה מותר לבריא, כיון דא"א לכזית בשר בלא שחיטה וכו' ולא שייך למיגזר שמא ירבה בשחיטה בשביל בריא דהא משום האי זית דחולה בעי לישחט לכוליה כמ"ש רש"י ז"ל. ולכאורה לפמ"ש התב"ש בסי' י"א סי"ב וז"ל קיי"ל כהפוסקים דס"ל היכי דחבל ויצא דם חייב בכל פורתא משום נט"נ דהאי פורתא כדמוכת באו"ח סי' שי"ו, וכה"ג במידי דחייב מלקות אילו מתרין ביה בכל פורתא חייב על כל אחת כמ"ש בסוף מכות ע"כ, והשתא אמאי לא גזרין בשחיטה שמא ירבה בשבילו שישחוט היותר גדול? וע"ש מה שמחלק בין שחיטה דלא גזרין לבישול חתיכה אחת ע"ש מה שהאריך. ולפמ"ש בסמוך לחלק בין נט"נ כולה כגון הורג נפש או שוחט בהמה ובין נט"נ, במקצת אתי שפיר וכמ"ש האו"ש ג"כ, ודו"ק.

ה] ומעתה צריך להבין מה שמעכ"ת הדגיש "לא עולה על דעתי כי יש שאלה של חובל כאשר האדם משתמש בצידוד שיש בידו ואין לפניו משהו אחר, אם כת"ר סובר כי גם בכה"ג יש שאלה של חובל א"כ לענ"ד לא מצאנו ידינו ורגלינו בבתי חולים ובמרפאות שמעשים בכל יום שמוציאים דם כדרכם וכמדומה שלא שמענו מימינו כי רופאים ואחיות שומרי תו"מ נדרשים לדקדק שלא להוציא אף טיפה מיותרת. ואם נדרוש לדקדק בכמות ההוצאה עד כדי חיוב מלקות לא ניתנה תורה למלאכי השרת, ע"כ צ"ל שהאומן פועל כדרכו ודי בכך, והאם עולה על הדעת שיצטרך לחזור אחר ציוד משוכלל יותר שמוציא פחות דם לבדיקות", כתמיה.

ובענייני מה שלמע"כ בלשון בתמיה אצלנו הוא בניחותא. רופא שיש לפניו ציוד מכשיר אם יכול לחזור וליקח ציוד אחר שמוציא פחות דם צריך לחזור אחר הציוד השני, ואם יש בידו ואינו עושה הכ"נ עובר. ולפענ"ד ודאי עולה על הדעת שיצטרך רופא לחזור אחר ציוד משוכלל יותר שמוציא פחות דם לבדיקות אם זה אפשרי ולמה לא. ומה שתמה דלא ניתנה תורה למלאכי השרת. אמת אבל ניתנה לאנשים בעלי אחריות שומרי תו"מ,

וכל שיש בידו למנוע מלשפוך דם נקי באיזה אופן שהוא חייב לעשות, ודאי מדברי הגמ' סנהדרין הנ"ל דכל שמוסיף אפי' בשוגג הו"ל שגגת לאו או מיתה.

איברא דקושית מע"ת דלא ניתנה תורה למלאכי השרת. הוא קושית הרמב"ן ז"ל (הובא בסמוך) הובא בנמק"י סנהדרין פ"ד הנ"ל שתמה דא"כ לא יעסוק אדם ברפואה כלל דילמא טעי והנ"ל שגגת סייף? ותי' דמכה אדם לרפואה פטור ומצוה דואהבת לרעך כמוך הוא, ואפ"ה לא שבקינן לבריה דילמא חביל ביה טפי. וכ"כ הר"ן שהרופא המומחה כשיטעה אינו שוגג אלא כאונס, ולדידהו לכאורה ליכא שגגת לאו נמי בטעה. מ"מ פשוט דזה דוקא ברופא שטעה וחבל יותר מהצריך לרפואה והו"ל בגדר אונס, אבל העושה במזיד שיודע שאין צריך עוד לרפואה זו, או שיש לו עצה אחרת אלא שצריך לטרוח אחר ציוד אחר ולכן הוא חותך וחובל בחבירו שלא לשם רפואה, דלרפואה הי' אפשר בלי זה, פשוט דהוא חייב. ואף שגגת לאו לא הוה שהרי בידו הי' שלא לחבול. ואם הוא בשבת הרי הוא חייב סקילה במזיד והתראה, ובחול מלקות ככל חובל בחבירו, דהם לא דברו אלא ברופא שטעה באמת, וז"פ לכאורה.

ומה שמע"כ תמה שלא שמענו מימינו שרופאים ואחיות שומרי תו"מ נדרשים לדקדק שלא להוציא אף טיפה מיותרת ואם נדרוש לדקדק בכמות ההוצאה עד כדי חיוב מלקות לא ניתנה תורה למלאכי השרת.

לפענ"ד בכאן לא שמענו אינו ראי'. וראה בטש"ע יו"ד סי' של"ו דהביא תנא דבי ר"י ורפא ירפא, בא ללמדנו שנתנה לו רשות לרפאות ומצוה היא ובכלל פק"נ הוא, והזריז ה"ז משובח ואם מונע עצמו ה"ז שופך דמים. ואפי' יש לו מי שירפאנו שלא מן הכל אדם זוכה להתרפאות. ומיהו לא יתעסק ברפואה אלא א"כ יהא בקי ויודע בחכמה ובמלאכה, ולא יהא שם גדול ממנו. אבל כל שאינו יודע בטיב מלאכה זו לא יהא עוסק בה. וכן אם יש גדול ממנו לא יתעסק בה כלל, ק"ו משאר דינים והוראות שבתורה דהיאך יורה בספק נפשות במקום שיש גדול ממנו. והנה לא ראיתי רופאים שומרי תו"מ שלא יתעסקו ברפואות ולא יעשו דברים במקום שיש גדול הימנו. גם לענין לרפאות החנם ועוד הלכות, ובעונ"ה אין לנו אבא אומנא, וחבל.

[ו] ברם הנני להודיעו דלאחר שקבלתי מכתבו השני קראתי אלי רופא מומחה שומר התורה ושאלתיו בענין מה שלוקחין דם לבדיקות, כמה לוקחים וכמה צריך לזה? והתדברו פה בכיתי עם רופא מומחה (בפאטאלאג'י) ואמרו לי שכל הטעסטס שעושין כהיום ולוקחין דם מבני אדם בצלחת טעסט טיוב הוא עשר פעמים מרובה יותר ממה שצריך, ואני אשלח לו לוטה פה החשבון. ס"ה שצריך לבדיקה הוא 1ml, והטיוב הנורמאלי 5cc שהוא יותר מעשר פעמים

הצריך לבדיקה. ואפי' מיני-טוב"ס (mini tubes) מחזיקים יותר משמונה פעמים מה שצריכה לטעסט. נמצא דכל רופא שלוקח דם ע"י הטיוב הגדול' מלבד שאין זה חלק מהרפואה שאין צריך רק למחצה ולשליש ולרביע או פחות מזה, ואצל הרבה בנ"א בפרט זקנים וחלשים ממש מיעוט הדם הזה נוגע ופוגע בנפשו, ואעפ"כ אפי' הרופאים שומרי תו"מ אין מקפידין בזה. ואדרבה הרופאים האלו שבאו אלי והסברתי להם הדברים הסכימו אלי ואמרו שיכתבו במעדיקאל זשורנאל על זה ושבהלכה אין מסכימים וצריך למעט את כל הטיובס האלו. ואולי כדאי גם בארץ ישראל לפרסם זה, ואני מסכים שיכול לפרסם בשמי ואולי נציל רופאים שומרי התורה משפיכת דמים שלא צריכין ל"טעסט" שופך על הארץ ממש לבד מהאיסור.

ז] תבנה לדינא לפענ"ד ודאי שכל טפה וטפה של דם המוציא מגוף האדם הוא בכלל האיסור ובמקום שאפשר למעט בחבלה הנ"ל חייב למעט. ונדון דידן אם אפשר במחט קטן שמוציא שתי טפות או במחט רגיל שמוציא ד' טיפות עליו להשתמש במחט קטן. ואם אינו ממעט אם הוא במזיד הרי יש כאן איסור לאו דחובל, ולא דוקא בשבת אלא ה"ה חול. ולא דוקא בבדיקות אלו אלא כל שהרופאים לוקחים דם לבדיקות מה שלא צריך הוא בכלל האיסור. וכאן ליכא אפי' היתר דרמב"ן בנמק"י שרמזתי עליו דהרופא הו"ל בכלל אונס ולא שוגג, דהתם לא נאמרה אלא באופן שצמצם הכל לפי מראה עיניו אלא שאעפ"כ טעה והוציא יותר הו"ל בגדר אונס, אבל באופן שיודע שמוציא דם שאינו צריך לבדיקה רק החציא שלו וכיוצא שעושה בבדיקות שאינן צריכות בכלל הרי הוא בכלל האיסור. וכבר עוררתי הרבה בענין של גחינת דמים להניחם כבלאט באנק בלע"ז. והגם שאמרו הוא שחבל בעצמו פטור ואחרים שחבלו בו חייבים, אינו לומר שמוותר לחבול בעצמו, דגופו של אדם אינו שלו שיוכל לחבול בו, אם לא שהוא מן האנשים שיש להם רוב דם וצריכים בכל פעם להקיז דם בשביל בריאות אז מותר לשם רפואה.

ח] והנה כבר כתבתי בריש המכתב כי בעזה"י אין דרכי להשיב פעמיים בדבר אחד, וכמעט גדרתי בעדי שלא לעבור על זה, כי אין כונתי ח"ו להשיב רצוא ושוב כיונה עד שמכל עמלה לא מצאה מנוח, ואחרי ככלות הכל הביאה עלה טרף זית בפיה מרורין כזית ח"ו. ואני שמח במקום שאין סומכין עלי, ולמה לי לישא משאת אחרים הן להתיר וחומר מצות שבת עלי, ואם להחמיר חומר פק"נ ח"ו עליה, והאי גברא ברעות נפשי לקטלא אזיל. יבואו אחרים שיש להם תורה, ותקיפות ויכנסו תחתי ואני את נפשי הצלתי. מ"מ כיון שחיסרתי במכתבי שכתבתי למעלתו, שמיד עם שלחו כתבתי אצלי בשלהי המכתב, ולכן אשלח לו תמצית הדברים כהמשך להתש' ששלחתי, וממילא ימצא גם לפענ"ד תי' על שאלתו.

ובזה הנני ידידו דושה"ט בלו"נ.